

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богомолец А.А. Избранные труды / А.А. Богомолец. – Киев : Изд-во АН УССР, 1956. – Т. 3. – 443 с.
2. Гончаренко С.У. Наукові школи в педагогіці / С.У. Гончаренко // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи : зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 44–50.
3. Грезнева О.Ю. Научные школы (педагогический аспект) / О.Ю. Грезнева ; Российская академия образо-

вания, Институт теории образования и педагогики. – М. : [б. и.], 2003. – 69 с.

4. Наукова школа – феномен науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://logos-ukraine.com.ua/project/index.php?load=edu_schools_fenomen.html&project=nued2.

5. Саух П.Ю. Феномен наукової школи в контексті реалій сучасної науки / П.Ю. Саух // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи : зб. наук. праць / [за ред. В. Кременя, Т. Левовицького]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 44–50.

УДК 316.362-053.6:173.5-055.52

**РІВЕНЬ СФОРМОВАНОСТІ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВСТВА
В МОЛОДИХ СІМЕЙ: МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНИЙ КРИТЕРІЙ**

Вахняк Н.В., старший викладач
кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти
Мелітопольський педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

У статті описано результати експериментального дослідження на виявлення рівнів сформованості культури батьківства молодих сімей. Автором розкрито сформованість культури батьківства за мотиваційно-ціннісним критерієм, показниками якого є ціннісне ставлення до дитини, потреба в турботі про неї та мотиваційна установка молодої сім'ї на підвищення рівня культури батьківства. Кількісні дані результатів дослідження свідчать про те, що в молодих батьків контрольної й експериментальної груп майже не сформована мотиваційно-ціннісна складова частина культури батьківства.

Ключові слова: *мотиваційно-ціннісний критерій, рівень сформованості, молода сім'я, культура батьківства, педагогічний експеримент.*

В статье описаны результаты экспериментального исследования на выявление уровней сформированности культуры отцовства молодых семей. Автором раскрыта сформированность культуры отцовства по мотивационно-ценностному критерию, показателями которого является ценностное отношение к ребенку, потребность в заботе о нем и мотивационная установка молодой семьи на повышение уровня культуры родительства. Количественные данные результатов исследования свидетельствуют о том, что у молодых родителей контрольной и экспериментальной групп почти не сформирована мотивационно-ценностная составляющая культуры отцовства.

Ключевые слова: *мотивационно-ценностный критерий, уровень сформированности, молодая семья, культура отцовства, педагогический эксперимент.*

Vahnyak N.V. THE LEVEL OF FORMATION OF CULTURE OF FATHERHOOD IN YOUNG FAMILIES: THE MOTIVATIONAL VALUE CRITERION

The article describes the results of an experimental study to identify the levels of development of a culture of fatherhood for young families. The author reveals the formation of the culture of fatherhood in the motivational value criterion, the indicators of which is the value attitude to the child, the need for care and motivational preset of a young family to increase the level of culture of parenthood. Quantitative data the results of the study indicate that young parents the control and experimental groups is almost not formed the motivational-value component of the culture of fatherhood.

Key words: *motivational value criterion, level of formation, young family, culture of fatherhood, pedagogical experiment.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена гострою потребою суспільства в педагогічному просвітництві, цілеспрямованому вихованні в молодих сімейній культурі батьківства у зв'язку з послабленням у сучасному суспільстві інституту сім'ї, посиленням кризи дитячо-батьківських стосунків

через неготовність молоді до виконання батьківських обов'язків. Дошкільний навчальний заклад як перший ланцюжок у системі освіти, суспільного виховання дитини, який потребує чіткої й налагодженої взаємодії з сім'єю, має розглядати їх рівноправними партнерами у вихованні дитини. Водночас традиційна

система роботи з батьками в дошкільному закладі не дає змоги повною мірою актуалізувати педагогічний потенціал родини, не створює атмосферу спільності інтересів, нерідко застосовує застарілі малоефективні форми роботи із сім'єю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування в молодих сімей культури батьківства не є новою, вона має глибокі історичні корені. На особливу роль батьків у родинному вихованні дітей звертали увагу Г. Ващенко, Б. Грінченко, О. Духнович, П. Куліш, Т. Лубенець, С. Русова, Г. Скородода, Л. Українка, І. Франко, Т. Шевченко.

Проведений аналіз свідчить про те, що в руслі сучасності означену проблему висвітлено в наукових працях Л. Венгера, Т. Даниліної, І. Деснової, Д. Ельконіна, Л. Загик, О. Запорожець, В. Іванової, В. Котирло, Н. Кот, С. Ладивір, Г. Леушиної, Г. Люблінської, Т. Маркової, Л. Островської, Т. Пагути, Т. Поніманської, І. Товчач та ін. Аналізуючи наукові джерела, узагальнимо: більшість із дослідників відмічають низький рівень педагогічної культури батьків, який суперечить зростанню ролі сім'ї в процесі соціалізації та розвитку підростаючого покоління.

Цікаві ідеї з означеної проблеми знаходимо в наукових доробках західних дослідників: А. Adler, Е. Berne, Л. Davidoff, Т. Gordon, S. Goodman, J. Kelly, Р. Laslett, D. Morgan та ін. У цьому зв'язку вважаємо доречним навести слова Е. Берне, який писав: «Приклад батьків – це та сила, яка протягом усього життя спонукає нас приймати (неусвідомлено) рішення відповідно до стереотипів їхньої поведінки. Підсвідоме не старіє, а його образи просякнуті відчуттям безсмертя» [2, с. 112]. Ми погоджуємося і з міркуванням А. Адлера, який вважає культуру поведінки матері вирішальною для формування в дитини почуття соціальної спільноти та соціальної ідентичності. Відповідно, функція батька полягає в позитивному захопленні дитини до активності, спрямованій на розвиток соціальної компетентності; допомагає долати труднощі в спілкуванні, запобігає виникненню в неї комплексів неповноцінності [1].

У цьому контексті значний інтерес становлять дослідження В. Постоного та М. Стельмаховича, які вказують на необхідність посилити увагу до прогресивних традицій батьківської педагогіки, української родинної культури в змісті педагогічної освіти батьків в умовах сьогодення.

Постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті рівня сформованості культури батьківства молодих сімей за мотиваційно-ціннісним критерієм.

Виклад основного матеріалу. Програма педагогічного експерименту реалізовувалась

протягом двох навчальних років. У констатувальному експерименті взяли участь 208 батьків дітей дошкільного віку. В експерименті взяли участь близько 80 вихователів, соціальних педагогів, психологів, методистів, завідувачів, які працюють у дошкільних навчальних закладах. У формуальному етапі експерименту брали участь 110 батьків, які належать до категорії «молода сім'я». Зазначимо, що 20 сімей були неповними, серед яких у 14 дитину виховувала мати, проте батьки проживали окремо і приймали участь у вихованні, а в 6 молодих сім'ях був тільки один із батьків (мати).

Педагогічний експеримент, метою якого була експериментальна перевірка ефективності технології роботи дошкільного навчального закладу з формування культури батьківства молодих сімей, мав чотири етапи. Метою *першого етапу* було формулювання завдань експериментальної роботи, установлення обсягу вибірки дослідження, підготовка експериментального інструментарію, проведення пілотажного експерименту з метою підтвердження актуальності досліджуваної проблеми, аналізу та обґрунтування необхідності формування культури батьківства в молодих сім'ях.

Другий етап полягав у визначенні експериментальної та контрольної групи для участі у формуальному експерименті.

Третій етап було присвячено реалізації та перевірці ефективності розробленої технології формування в молодих сім'ях культури батьківства, яка впроваджувалась у дошкільні навчальні заклади експериментальної групи (ДНЗ № 9 «Лелеченя» загального типу Мелітопольської міської ради Запорізької області; ДНЗ №21 «Вербонька» комбінованого типу Мелітопольської міської ради Запорізької області; ДНЗ «Теремок» Костянтинівської сільської ради Мелітопольського району Запорізької області; ДНЗ «Малюк» Якимівської селищної ради Якимівського району Запорізької області, ДНЗ (Центр розвитку дитини) «Лазурний» Запорізької міської ради Запорізької області; НВК № 1 Рівненської міської ради; ДНЗ № 67 «Сонячний» Краматорської міської ради Донецької області). У контрольних групах процес формування культури батьківства в молодих сім'ях відбувався у звичайних умовах.

До завдань *четвертого етапу* ми віднесли проведення контрольного зрізу, порівняння отриманих результатів із гіпотезою дослідження, узагальнення та впровадження в практику матеріалів дослідження. Програма констатувального експерименту мала три напрями експериментально-дослідної роботи: діагностування батьків щодо виявлення рівнів сформованості в них культури батьків-

ства, аналіз готовності вихователів до роботи в цьому напрямі, оцінка якості організації роботи ДНЗ із молодими сім'ями. Аналіз дослідження рівня сформованості культури батьківства в молодих сімей показав, що 88% опитаних на питання «Чи проводиться в ДНЗ цілеспрямована робота з формування культури батьківства молодих сімей?» надали негативну відповідь. Останні 12% опитаних, серед яких здебільшого були психологи, які працюють у ДНЗ, відповіли: «Частково». Проте 76% вихователів упевнені в необхідності й важливості формування культури батьківства; 22% вважають це складним або неможливим в умовах дошкільного навчального закладу, останні 2% не мають однозначної думки. Важливо, що 60% педагогів та психологів наголошують на власній готовності до процесу формування культури батьківства молодих сімей, 30% виражають сумніви щодо готовності, 8% підтверджують свою «неготовність», 2% не розуміють, із чого складається готовність до формування в молодих сімей культури батьківства.

З іншого боку, діагностування батьків дало змогу виявити спільні та розбіжні деталі в поглядах на проблему формування культури батьківства молодих сімей. Так, 32% батьків вважають проблему актуальною, 62% не вбачають у формуванні культури батьківства необхідності, 6% не змогли дати відповіді щодо актуальності проблеми. На жаль, тільки 12% молодих сімей висловили своє бажання щодо роботи з формування культури батьківства, 46% сімей проігнорували можливість взяти участь у такій роботі, останні 42% поставилися до цієї пропозиції байдуже.

Відтак аналіз результатів пілотажного експерименту підтвердив актуальність обраної проблеми дослідження і наявність різних поглядів батьків та педагогів на проблему формування в молодих сімей культури батьківства. Отримані результати переконали в необхідності ретельної діагностики за виявленими критеріями та показниками та доцільності обрання полікритеріального підходу до розробки критеріально-діагностичного апарату нашого дослідження, з огляду на складність та багаторівневість предмету дослідження. Зауважимо, що діагностика проводилась комплексно за всіма напрямками дослідження.

З метою виявлення рівнів сформованості культури батьківства за мотиваційно-ціннісним критерієм, показниками якого є ціннісне ставлення до дитини, потреба в турботі про неї та мотиваційна установка молоді сім'ї на підвищення рівня культури батьківства, ми скористалися комплексом методів: діагностичною методикою оцінки батьківського ставлення (А. Варга і В. Столін) [3], адапто-

ваною діагностикою сімейних взаємовідносин (Е. Ейдемільер, В. Юстиціс) [4], тестом «Ваша потреба в дітях» (А. Сізанов) [6], опитувальником «Батьківська позиція» (Є. По роцька, В. Сиридонов) [5].

Обрані діагностичні методики дозволили нам проаналізувати систему почуттів і вчинків батьків по відношенню до дітей, їх батьківські установки та переконання, які містять у собі раціональний, емоційний і поведінковий компоненти, відчуття власної ролі батька і матері, особливості взаємовідносин із дитиною, емоційне ставлення до дитини, соціально-цінний образ батьківства, зацікавленість та участь батьків у житті дитини тощо.

Так, діагностика батьківського ставлення А. Варга і В. Століна [3], яку ми використовуємо з метою аналізу рівнів ціннісного ставлення до дитини, дозволила виявити деякі особливості. Так, переважна більшість молодих батьків (86%) продемонструвала найнижчі бали за шкалою «Кооперація», які свідчать про те, що дорослі виявили хибні уявлення щодо того, що цікавить дитину, низько оцінюють здібності дитини, не заохочують самостійність і ініціативу дитини, підтримують суб'єкт-об'єктні стосунки. Важливим для нашого дослідження виявилися низькі бали за шкалою «Прийняття», які продемонстрували 46% матерів та 56% батьків. Це, на жаль, свідчить про те, що батьки часто відчують по відношенню до дитини переважно негативні почуття: роздратування, злість, досаду. Вони вважають дитину невдахою, низько оцінюють її здібності і нерідко своїм ставленням спричинюють зрушення в особистісному розвитку дитини. Більшість сучасних молодих батьків вбачають своє завдання в матеріальному забезпеченні дитини, мають схиблене (або не мають) уявлення щодо того, якими мають бути дитячо-батьківські стосунки.

Слід також підкреслити, що майже половина опитаних (54% батьків та 42% матерів) отримали високі бали за шкалою «Сімбіоз», яка відтворює міжособистісну дистанцію батьків у спілкуванні з дитиною. Таким чином, можна вважати, що батьків влаштовують симбіотичні стосунки з дитиною. Змістовно ця тенденція описується так: батьки відчують невідривну єдність із дитиною, прагнуть задовольнити всі її потреби, захистити її від труднощів і неприємностей життя. Діти, батьки яких продемонструвати високі бали за шкалою «Сімбіоз», відрізняються високим рівнем тривоги, невмінням самостійно займатися будь-якою справою, вмінням маніпулювати іншими дітьми та дорослими. Усі ці факти, а також частота їх виявлення, на нашу думку, ще раз підтверджують важливість націленої роботи дошкільного закладу в союзі з іншими соці-

альними інститутами формування культури батьківства в молодих сім'ях.

Отримані результати засвідчили те, що більшість батьків продемонструвала низький рівень сформованості ціннісного ставлення до дитини (ЕГ – 42,7%, КГ – 45,9%). Значна частина молодих батьків під час констатувального дослідження підтвердила середній рівень сформованості ціннісного ставлення до дитини (ЕГ – 39,0%, КГ – 38,8%). У контрольній та експериментальній групах високий рівень було виявлено в ЕГ – лише в 0,9%, а в КГ – 1,2% випадках.

Одним із показників мотиваційно-ціннісного критерію культури батьківства визначається також потреба в дитині, яку ми розуміємо як основу батьківства, яка забезпечує активну батьківську позицію, мотивує, збуджує інтерес до дитини, спонукає до різних видів спільної діяльності з дитиною, підштовхує до пізнання, самовдосконалення тощо. Тому однією з методик, за допомогою якої відбувалася діагностика потреби батьків «бути батьками», ми обрали опитувальник «Батьківська позиція» (Є. Пороцька, В. Сиридонов) [5], що дозволив продіагностувати активність чи пасивність батьківської позиції та виявити ставлення до процесів ампліфікації як основного шляху розвитку дитини, її збагачення, наповнення найбільш значущими формами і способами діяльності, акселерації як раннього, форсованого навчання маленької дитини без урахування її вікових особливостей.

Коефіцієнт кореляції Пірсона між шкалами виявився статистично незначущим, що свідчить про відсутність зв'язку між розглянутими параметрами. Це дозволяє використовувати їх як дві незалежні шкали під час діагностики батьківської позиції. У нашому дослідженні найбільш важливим є визначення активної батьківської позиції та розуміння батьками розвитку як процесу ампліфікації. Тому обчислення результатів опитування ми проводили за максималь-

ною сумою балів за цими двома напрямками. Отже, 14-16 балів відповідали високому рівню потреби в дитині, 8-13 балів – середньому, менше 8 – низькому.

З метою більш глибокої діагностики ми використали ще одну методику вимірювання рівнів сформованості в батьків потреби в дітях, яка розроблена А. Сізановим [6]. Незважаючи на те, що тест «Ваша потреба в дітях» було розроблено автором для майбутніх батьків, на нашу думку, його зміст є актуальним і для діагностики потреби в дітях у молодих сім'ях. Запропоновані автором питання дають можливість чітко виявити наявність потреби дбати про дитину, виконувати роль батьки чи матері.

Аналіз результатів дослідження дозволив виявити високий рівень сформованості потреби в дітях, якщо опитані набрали 20 балів і вище, 15-19 балів свідчили про середній рівень, менше 15 балів – про низький. Зазначимо, що у відповідях на питання «народження дитини – це...» поряд із найбільш популярними позитивними висловлюваннями, а саме «Додання сенсу життя» (98 матерів та 79 батьків – 85,0%) та «Зміцнення сім'ї та почуттів між подружжям» (75 матерів та 56 батьків – 62,9%), зустрічалась переважна більшість негативних, які підтверджували складність, безрадісність батьківства, появу нових проблем тощо («велике фізичне навантаження», «втрата кращої частини свого життя», «залежність від бабусь і дідусів», «проблема житла», «розлади і напруга в сім'ї»).

Отже, результати констатувального діагностування щодо рівнів сформованості в молодих сім'ях потреби в турботі за дитиною в експериментальній та контрольній групах виявилися майже однаковими. Так, низький рівень спостерігався в 95 батьків (ЕГ – 40,9%, КГ – 40,8%); середній рівень продемонструвала переважна більшість опитаних – 54,5% батьків в ЕГ та 58,2% – у КГ; високого рівня цього показника в кон-

Таблиця 1

Результати дослідження рівнів сформованості культури батьківства за мотиваційно-ціннісним критерієм

Показники	Рівні сформованості показників за мотиваційно-ціннісним критерієм					
	Низький		Середній		Високий	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Ціннісне ставлення до дитини	40,9	40,8	54,5	58,2	4,5	1,0
Потреба в турботі про дитину	42,7	45,9	39,0	38,8	18,2	15,3
Прагнення поглиблювати знання, вміння та навички у вихованні дитини	40,0	36,7	50,9	55,1	9,1	8,2
Загальна оцінка за мотиваційно-ціннісним критерієм	41,2	41,1	48,1	50,7	10,6	8,1

трольній групі було виявлено лише 1,0%, а в експериментальній групі він сягав 4,5%.

Прагнення поглиблювати знання, вміння та навички з проблем виховання дитини – останній із визначених у нашому дослідженні показників мотиваційно-ціннісного критерію – перевірялося за допомогою методики «Закінчи речення». Респондентам було запропоновано 5 різних речень, які необхідно було закінчити 5 разів. За кожний варіант закінченого речення батьки отримували один бал. Речення, які ми запропонували батькам: «Про виховання дитини мені цікаво дізнатися...», «Я хочу відвідати тренінги, які присвячені...», «У процесі розвитку дитини в мене є питання про...», «Я не впевнений(а), чи необхідно...», «Чому моя дитина...?».

Зазначимо, що тільки 25 батьків (12,0%) змогли закінчити всі речення у п'яти випадках. Проте деякі речення за змістом майже повторювалися. Найбільшу складність викликали питальні речення, які необхідно було закінчити. На жаль, ми фіксували в середньому 1-2 відповіді, серед яких були такі, що не стосувались процесу розвитку чи виховання, тому ми не змогли зарахувати деякі з них.

Таким чином, внаслідок аналізу ми отримали такі результати: високому рівню сформованості в молодих батьків прагнення поглиблювати свої знання та вміння у вихованні дитини відповідають лише 18 батьків (ЕГ – 10 (9,1%), КГ – 8 (8,2%)), 110 батьків продемонстрували середній рівень (52,9%, з яких 50,9% – ЕГ, 55,1% – КГ), останні 80 батьків, серед яких 58 батьків та 22 матері, відповідають низькому рівню (ЕГ – 44 (40,0%), КГ – 36 (36,7%)).

Загальні результати констатувального дослідження сформованості в молодих батьків культури батьківства за мотиваційно-ціннісним критерієм представлено в таблиці 1.

Як бачимо, серед рівнів сформованості культури батьківства за мотиваційно-ціннісним критерієм переважає низький і середній.

Кількісні дані рівнів сформованості культури батьківства за кожним із показників мотиваційно-ціннісного критерію в молодих батьків і контрольної, й експериментальної груп указує на те, що низький рівень сформованості ціннісного ставлення до дитини майже однаковий (в ЕГ – 40,9%, у КГ – 40,8%), потреби в турботі про дитину (в ЕГ – 42,7%, у КГ – 45,9%) й прагнення поглиблювати знання, вміння та навички у вихованні дитини (в ЕГ – 40,0%, у КГ – 36,7%) спостерігалися в значній кількості батьків. Майже половина молодих батьків (ЕГ – 48,1%, КГ – 50,7%) продемонструвала середній рівень сформованості культури батьківства за мотиваційно-ціннісним критерієм.

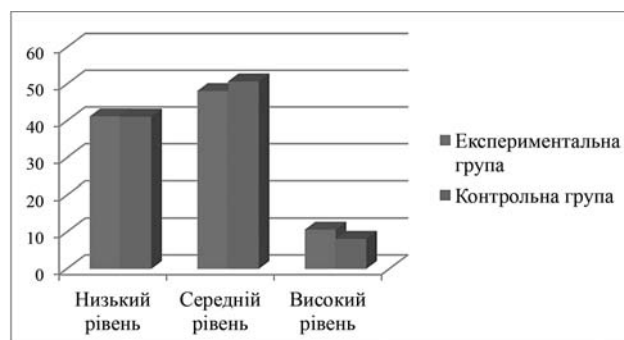

Рис. 1. Рівні сформованості показників за мотиваційно-ціннісним критерієм

Це свідчить про те, що в молодих батьків контрольної й експериментальної груп майже не сформована мотиваційно-ціннісна складова частина культури батьківства. Отже, порівнюючи узагальнені результати дослідження в контрольній та експериментальній групах, було встановлено, що розподіл молодих батьків за загальною оцінкою показників мотиваційно-ціннісного критерію сформованості культури батьківства майже однаковий: майже половина батьків (49,4%) підтвердила середній рівень, 41,1% – низький рівень і тільки 1,5% – високий. Ми вважаємо, що це доволі вагомий показник недостатнього рівня сформованості в молодих сімей культури батьківства за мотиваційно-ціннісним критерієм, що вказує на низький рівень ціннісного ставлення до власної дитини і потреби в турботі про неї.

Висновки. Отримані дані експериментально-дослідницької роботи свідчать про необхідність використання цілеспрямованої систематичної технології роботи з формування культури батьківства у взаємодії дошкільного навчального закладу з молодими сім'ями, що в перспективі підвищить рівень сформованості культури батьківства молодих сімей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов / А. Адлер. – Ростов н/Д: Феникс, 1998. – 448 с.
2. Берн Э. Трансакционный анализ и психотерапия / Э. Берн. – СПб.: Братство, 1992. – 224 с.
3. Варга А.Я. Системная семейная психотерапия / А.Я. Варга. – СПб.: Речь, 2001. – 144 с.
4. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. – С.-Пб.: Питер, 2010. – 672 с.
5. Пороцкая Е.Л. Выявление представлений родителей о развитии дошкольника / Е.Л. Пороцкая, В.Ф. Спиридонов // Вопросы психологии. – 2004. – № 4. – С. 31–39.
6. Сизанов А.Н. Подготовка подростков к семейной жизни / А.Н. Сизанов. – Новополюк: Асвета, 2010. – 108 с.